

El castell de Savallà del Comtat, el de Peralada i el Mestre del Tallat

INÉS PADROSA GORGOT
Fotografies: Laura Galobardes

En el darrer quart del s. XIX, el senyor Antoni de Rocabertí, comte de Savallà, i el senyor Tomàs de Rocabertí, comte de Peralada, van rehabilitar el Palau de Peralada gràcies a elements importats de París i de Castella, així com de les seves propietats de Mallorca i del castell de Savallà. Les seves col·leccions foren heretades i preservades per la seva germana Joana Adelaida que les va deixar en herència al seu nebot polític Fernando Truyols Despuig (1850-1923), marquès de la Torre. Finalment, l'any 1923, la vídua del marquès va vendre el conjunt monumental peraladenc a Damia Mateu i Bisa (1864-1935), que l'adquirí per al seu fill Miquel Mateu i Pla (1898-1972).

PERALADA I SAVALLÀ DEL COMTAT

A la doble pàgina anterior:

Castell de Peralada, vist des de la part sud, on s'aprecia la galeria porxada, i alguns elements escultòrics atribuïts recentment al Mestre del Tallat, procedent del castell de Savallà del Comtat a la Conca de Barberà.

Fotografia:

Laura Galobardes.

Espai de l'antic pati d'honor i escala del castell de Savallà, 1923. © Fotografia de Josep Salvany. Fons fotogràfic Salvany de la Biblioteca de Catalunya.

Galeria i portal procedent del castell de Savallà a l'eixida de Peralada, 1889. © Fotografia de Josep M. Cañellas. Àlbum Rubaudonadeu. Biblioteca Fages de Climent, Figueres.

EL CASTELL DE SAVALLÀ DEL COMTAT

Es troba documentat des de principis del s. XI. És un edifici alçat sobre un promontori amb finalitats defensives que, al llarg dels segles, va ser objecte de diversos afegits i millores arquitectòniques. Durant el segle XVI, sobre l'edifici medieval, es va erigir un castell palau renaixentista de planta pentagonal protegit per una muralla amb torres cilíndriques en els seus angles. Disposava de: cavallerisses; pati i escala d'honor; galeria; capella i diverses estances amb grans finestral amb els corresponents emmarcaments, i guardapols petris més o menys motllurats amb caps esculpits a les mènsules.

En diversos escrits queda reflectit que, a finals del s. XIX, va tenir lloc el trasllat d'elements arquitectònics del castell de Savallà al de Peralada i s'especifica que va ser la galeria i alguns dels finestral. Però, tal i com es demostrarà al llarg de l'escrit, s'havia arribat a desdibuixar tant la realitat que s'havien arribat a identificar com a peces de Savallà algunes que, en realitat, provenien de Palma de Mallorca. Ha estat gràcies a l'epistolari dels germans Rocabertí, conservat a l'Arxiu del Regne de Mallorca, que s'ha pogut determinar quines són les peces procedents del castell de Savallà que des de 1879 formen part del castell de Peralada.¹

ELS COMTES DE SAVALLÀ

Els Boixadors es van vincular al castell de Savallà en el s. XIV quan Berenguer de Boixadors, fill de Bernat Governador de Sardènia, es va casar amb la senyora del feu Francesca de Timor; el seu fill Bernat de Boixadors i de Timor va comprar al rei la jurisdicció del castell i aquest va romandre propietat de la família durant quatre segles. Felip III, l'any 1599, va nomenar comte de Savallà Bernat de Boixadors i d'Erill, a les Corts de Barcelona. Al principi del s. XIX, el castell i el títol juntament amb els títols de comtessa de Peralada i vescomtessa de Rocabertí, van ser heretats per Joana de Boixadors i Cotoner, neboda de Ferran-Basil de Rocabertí-Boixadors i de Chaves (1755-1801), motiu pel qual avantposà Rocabertí. Joana es va casar amb Antoni Maria Dameto i Crespí de Valldaura (1782-1825), que va premorir al seu pare, el marquès de Bellpuig. D'aquest matrimoni varen néixer cinc fills; Francesc-Xavier va ser el primogènit i, casat amb Margalida de Verí i de Salas, va ser pare de dos nois, Antoni i Tomàs, i d'una noia, Joana Adelaida. El seu fill primogènit, tot i ser el major, va cedir al seu germà Tomàs tots els títols excepte el de comte de Savallà, després del decés d'Antoni de Rocabertí-Dameto (†1887), i serà Tomàs qui esdevindrà comte de Savallà i, a la seva mort (†1898), serà la seva germana Joana Adelaida (†1899) qui sumarà

¹ El que avui es sintetitza en aquest article és el resultat de posar en format de text la conferència duta a terme en el *Cicluo Mallorquí* de Palma de Mallorca, el 29 d'octubre de 2018, i de la qual posteriorment va resultar l'article: PADROSA GORGOT, Inés, "Mallorca en el Castillo de Peralada: O cómo vestir un Palacio en el siglo XIX", *Memòries de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics*, 28 (2018), [en premsa].

tots els títols nobiliaris. Posteriorment, serà Joan-Miquel Sureda i de Verí (1850-1912), VI marquès de Vivot, net de l'única germana de la comtessa Joana, Aina, qui els heretarà. Actualment ostenta el títol de comte de Savallà el seu besnet, P. de Montaner i Alonso (1950).

DE SAVALLÀ A PERALADA

Queda constatat que el castell de Peralada es trobava en pessimes condicions quan va tenir lloc el decés de Francesc-Xavier de Rocabertí (†1875). Per aquest motiu, els seus fills van voler dignificar tot el conjunt monumental: convent del Carme² i *Palaci*, tal i com en deien popularment a Peralada. Van iniciar tot un seguit de reformes, i van cercar excel·lents professionals i bons materials procedents de propietats seves entre els quals sobresurten els de Mallorca i Savallà del Comtat.

Així és com el senyor Tomàs de Rocabertí, comte de Peralada, en dues cartes datades el mes d'agost i setembre de 1879, comunica que acaba d'arribar material procedent de Savallà i especifica:

"Ayer tarde llegaron a ésta estación de ferrocarril los dos vagones de piedras del destruido Castillo de Zavellá [...]".

"Lo de Zavellá son 2 arcos con columnas y capiteles, 4 portales los arcos y una ventana trabajo gótico renacimiento muy chic aunque algo roto para completar la fachada de l'exida cerca la torre del mediodía y escalerilla que baja a la cocina".

Avui en dia es conserven a l'eixida de migdia, lloc on el senyor Tomàs va proposar. Allà podem contemplar la galeria gòtica formada per dos arcs i els seus capitells i dos dels quatre portals esmentats; antigament un d'ells comunicava amb l'alcova del comte de Peralada, en l'actualitat correspon a l'accés al restaurant del casino.

Altres elements de Savallà es van col·locar a la zona de pas, coberta per una volta de canó, que va des de l'entrada principal al pati d'honor: una porta i una finestra a la dreta i una altra porta a l'esquerra. I el finestral de la planta baixa de ponent del pati. Els elements que han estat objecte de confusió són els muntants dels finestral de la primera i segona planta de sol ixent i sol ponent del pati, d'estil renaixentista, els més treballats i més vistosos d'aquest

PERALADA I SAVALLÀ DEL COMTAT

El Castell dels comtes de Savallà, al cim del turó del poble de Savallà del Comtat (Conca de Barberà).

Capitell amb dos àngels portadors del blasó dels Boixadors, senyors de Savallà, atribuït al Mestre del Tallat. Fotografia: Inés Padrosa.

² El resultat de les millores es va donar a conèixer a: PADROSA GORGOT, Inés. *La reforma de la Iglesia del Convento del Carmen (1875-1895)*. Gerònim Granell, Antoni Rigalt, August Font, Luigi Pellarin, Gian Domenico Facchina, Miquel Castellanas, Peralada: Fundació Castell de Peralada, 2017.

PERALADA I SAVALLÀ DEL COMTAT

Finestral de ponent, de la planta del pati d'honor de Peralada. Fotografia: Inés Padrosa.

Capitell atribuït al Mestre del Tallat amb un lleó alat sostenint l'emblema de la família Boixadors-Requesens. Fotografia: Laura Galobardes.

Capitell amb un àngel portador de la flauta de Pan atribuït al Mestre del Tallat. Fotografia: Laura Galobardes.

espai. Amb tot, cal dir que, amb anterioritat, ja hi havia qui havia deixat indicis de la seva procedència. Així Pella i Forgas (1887) no especifica quins, però fa referència a la incorporació de finestres procedents de l'illa: “*algunas vinieron de Mallorca, las jambas de ellas son cariatidas del Renacimiento y los demás adornos corresponden también al siglo XVI*”. I Marius Gifreda (1929) afirma que els esmentats finestres són mallorquins: “Les altres dues façanes contigües de maçoneria ja són menys importants. En la d'entrada anotem una finestra gòtica d'arc conopial, molt florejada —segurament del segle XVI— provinent de Zavellà i dues finestres d'un renaixementisme *més o menys plateresc, portades*, també, de Mallorca. Germanes d'aquestes són altres dues de la façana del fons [...]”.

Segons aquests autors, els finestres principals del pati d'honor procedeixen de Palma. A més, hem de prendre nota de l'ofertament d'Antoni al seu germà Tomàs, en una carta de 23 de novembre de 1875, segons la qual posa a la seva disposició materials petris de propietats mallorquines, entre les quals figuren les de ca dona Aina. Després d'haver fet les oportunes preguntes a l'actual comte de Savallà, P. de Montaner, sobre quina podia ser aquesta propietat, m'informa que havia estat una important casa palmesana de la qual fins i tot F. X. Parcerisa n'havia fet una litografia per a l'obra de Piferrer *Recuerdos y Bellezas de España: Mallorca* (1842). Si comparem la litografia amb els esmentats finestres del pati d'honor s'aprecia que coincideixen plenament. De manera que, a partir d'ara, cal rectificar el que havia deixat escrit M. Golobardes (1959) i, més tard, recollit per M. Brasó i P. Català (1973).

EL MESTRE DEL TALLAT A PERALADA

Si ens fixem en unes fotografies de Pere Català Pic, de les més antigues conservades dels castells de Savallà i de Solivella, aquest situat tan sols a 30 km al nord-est del de Savallà, veiem que tenen semblances estructurals i decoratives, amb carreus i grans finestres amb motlures renaixentistes. Tot i ser el resultat de diferents períodes constructius ambdós gaudien de pati; però, a diferència del de Solivella, el de Savallà disposava de galeria. Per un curt període de temps —de 1394 a 1424—, van tenir un altre punt en comú: van pertànyer a Berenguer de Boixadors, casat amb Francesca de Timor.

Però, si reprenem el fil relacionat amb els capitells portats de Savallà, observem que presenten moltes similituds estilístiques amb el conjunt escultòric del castell de Solivella, actualment en el Centre d'Interpretació del mateix castell, format per la figura de l'arcàngel Sant Miquel i el capitell que el sustenta en el qual es representen dos àngels tenants amb l'escut dels Llorac, senyors del castell. Les semblances es troben a les mans, en l'expressivitat dels rostres i en el tractament dels rínxols de les cabelleres dels àngels, amb un joiell en el front característic, que el trobem idèntic en altres representacions del mateix escultor. Aquestes figures estilísticament ens recorden al que, recentment, s'ha anomenat amb el nom del “Mestre del Tallat”³, per haver-se localitzat la major part de la seva obra al Santuari del Tallat (Rocallaura, Urgell). La galeria d'aquest santuari es troba al castell de Santa Florentina de Canet de Mar, mentre que altres capitells s'han localitzat a Reus i al Museu Maricel de Sitges. Així mateix, se l'ha relacionat amb el blasó

que llueix la Porta Daurada del monestir de Poblet. Es calcula que la seva activitat artística la va desenvolupar entre 1475 i 1510.

L'anònim escultor va estar a l'empara de la família Llorac, de l'abat de Poblet i del santuari del Tallat (el qual havia pertangut a la família Llorac i, més tard, a Poblet). A partir d'ara podem afegir que el “Mestre del Tallat” va estar protegit pels Boixadors, propietaris i futurs comtes del castell de Savallà.

El conjunt escultòric, procedent de Savallà del Comtat, consta d'una galeria amb cinc capitells d'iconografia variada a base de blasons, àngels, figures humanes, animals (lleons) i animals fantàstics (un dragó, una sirena, un unicorn i un lleó alat). Alguns animals són portadors dels blasons Boixadors-Requesens (cérvol-tres rocs), i altres dels d'Aragó-Requesens-Boixadors. Un dels àngels representats sosté una flauta de Pan, mentre que els altres dos són els portadors del blasó dels Boixadors. Tant el primer com els segons disposen de les mateixes característiques esmentades que els relacionen amb Solivella, el Tallat i Poblet.

De la mateixa manera que a la galeria del santuari del Tallat s'ha constatat el treball de dues mans diferents, el mateix succeeix amb els elements portats de Savallà i col·locats a Peralada. S'observa una diferència estilística entre els capitells de la galeria i els elements

decoratius dels portals amb animals fantàstics que ens recorden les *drôleries* dels manuscrits gòtics; tot i que el blasó (Boixadors-Requesens) que corona el portal més proper a la galeria podria ser posterior.

En general, l'obra del recentment batejat com a “Mestre del Tallat” s'ha descontextualitzat del seu lloc d'origen, segurament degut al deteriorament dels edificis originals per abandonament. Tot i que hem de lamentar aquesta situació, els col·leccionistes han tingut en compte la seva obra i han considerat que havia de ser preservada, així va ser com va passar a formar part d'altres immobles per dotar-los de personalitat. En el cas que ens ocupa les circumstàncies són diferents, i fou el mateix propietari, el comte de Peralada, qui decideix traslladar el conjunt de Savallà a un altre punt de la seva propietat de la geografia catalana, situada a l'Alt Empordà. Responia al mateix objectiu que en els casos anteriors: dignificar l'edificació a la qual anava destinat.

A partir d'ara ja podem ampliar el radi d'acció i de localització de l'obra de l'anònim mestre del gòtic tardà de la Conca de Barberà: el Mestre del Tallat. ■

PERALADA I SAVALLÀ DEL COMTAT

Un dels portals del Castell de Savallà amb l'emblema dels Boixadors-Requesens esculptat pel Mestre del Tallat. Fotografia: Inés Padrosa.

³ AMORÓS ALBAREDA, Damià; YEGUAS GASSÓ, Joan. “El Mestre del Tallat: un escultor al voltant de 1500 actiu al monestir de Poblet, Castell de Solivella i Santuari del Tallat”, *Aplec de Treballs* (Montblanc), Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 36 (2018), pàg. 189-206. Amb relació al castell de Solivella: ARROYO CASALS, P. “Algunes peces escultòriques del castell de Solivella”, *El castell de Solivella, entre el gòtic i el renaixement*, Tarragona: Arola editors, 2014, pàg. 94-103.